

Opgave 1 Beroering over de hervormingsplannen kabinet-Balkenende II

tekst 1

... bij het traditionele Voorjaarsoverleg komt de ruzie tussen kabinet en vakbeweging in volle omvang naar buiten. (...) De verhoudingen verslechteren rap. De bonden kondigen looneisen aan, terwijl eerder de nullijn was afgesproken. Het kabinet slaat terug. Maandenlang komen elke vrijdag na afloop van de kabinetsvergadering maatregelen naar buiten waar de vakbeweging van huivert: CAO's waarin de lonen stijgen, worden niet meer algemeen verbindend verklaard, de ontslagvergoeding wordt afgetrokken van de WW-uitkering, belastingvrij sparen voor prepensioen kan niet langer. In deze tijd staan de werkgevers aan de zijlijn. "Het kabinet nam de werkgevers in de houdgreep", zegt FNV-onderhandelaar Jongerius. "Hun stoutste dromen werden door dit kabinet overgenomen. Ze konden daar moeilijk tegen zijn." De vakbeweging krijgt juist door deze ogenschijnlijke eenheid tussen kabinet en werkgevers de wind in de zeilen. Ook de vakcentrales CNV en MHP zijn bereid tot acties. "De mensen in het land waren nog veel verhitte dan het CNV-bestuur," zegt

[CNV-voorzitter] Doekle Terpstra. Vanaf dan vallen de contacten tussen de sociale partners stil, op alle niveaus. De Waal en Terpstra gaan op 13 augustus nog wel op de koffie bij De Geus. Terpstra: "Hij zou luisteren, maar stak een monoloog af." De Geus: "Ze eisten concessies. Die kon ik niet doen." De bonden weten nu: er zit niets anders op dan grootschalige actie te gaan voeren. Vijftigduizend mensen verzamelen zich op de Rotterdamse Coolingsingel. De demonstratie op het Amsterdamse Museumplein op 2 oktober spant de kroon: de vakbonden schatten dat er driehonderdduizend mensen zijn gekomen. "Met een opdracht van driehonderdduizend demonstranten" keren ze terug naar de onderhandelingsstafel. Op 6 november hebben werkgevers, vakcentrales en het kabinet een sociaal akkoord bereikt. In het akkoord zijn afspraken gemaakt over vervroegde pensionering, verlofsparen, de WAO, de WW en de hoogte van loonstijgingen. Hiermee is een einde gekomen aan weken van stakingen en acties en maanden van stilgelegd overleg.

naar: NRC Handelsblad van 6 november en de Volkskrant van 13 november 2004; een reconstructie van de totstandkoming van het sociaal akkoord op 6 november 2004

tekst 2

Kabinet regeert desnoods vanuit de loopgraven

Weerstand lijkt 'hervormingskabinet' aan te sporen tot grotere vastbeslotenheid

Door onze redacteur René Moerland
DEN HAAG, 22 SEPT. Regering noch oppositie is er tot dusverre in geslaagd de publieke opinie te winnen in hun onderlinge strijd. Op prinsjesdag werden gisteren opnieuw de messen geslepen. Volgend jaar zal, zo zijn de verwachtingen, de werkgelegenheid weer licht toenemen. En vanaf dat 'keerpunt' zijn er volgens het kabinet kansen dat alles beter gaat. Dan is er hoop op aanhoudende en sterkere economische groei, dan kunnen de 'structurele hervormingen' van het kabinet vruchten gaan afwerpen, dan komt er "meer samenhang in de maatschappij". (...) Maar de weg naar succes lijkt voor de christelijk-liberale coalitie van Balkenende, Zalm en De Graaf niet makkelijk (...) De vakbonden zijn

inmiddels begonnen te demonstreren, vorige week voor eerst met enkele tienduizenden. Het kabinet wil zich daardoor niet van de wijs laten brengen. Steunend op een krappe meerderheid in de Kamer, worden met grote overtuiging hervormingen aangekondigd. (...) Dat die hervormingen niet alleen bij vakbonden, maar ook bij werkgevers, gemeenten en maatschappelijke instellingen steeds meer verzet oproepen, lijkt voor het kabinet eerder een aansporing tot grotere vastbeslotenheid dan aanleiding voor twijfel en concessie. Het kabinet is bereid desnoods vanuit de loopgraaf te regeren, is de boodschap. Het regeringsprogramma is een "ambitieuze hervormingsagenda", oordeelt het kabinet zelf, maar er is geen andere weg. Het gaat om "noodzakelijke inspanningen". (...)

bron: NRC Handelsblad van 22 september 2004

tekst 3

Plan oppositie voor VUT en prepensioen

Door onze politieke redactie
DEN HAAG, 23 SEPT. De oppositie in de Tweede Kamer heeft een alternatief plan opgesteld voor VUT en prepensioen.
5 **PvdA, GroenLinks, SP, LPF en Christen- Unie zouden het plan vanmiddag presenteren.**

bron: NRC Handelsblad van 23 september 2004

De gezamenlijke oppositie - uitgezonderd de SGP - stelt voor werknemers in zogenoemde
10 slijtende beroepen na veertig dienstjaren te laten stoppen met werken. Ook moet het mogelijk worden om voor prepensioen te sparen door atv-dagen en vakantiedagen in te zetten.

tekst 4

Algemene beschouwingen

- 1 (...) meent dat de overheid mensen duidelijk moet maken dat ze "hun eigen lot in handen kunnen nemen". Hij refereerde hierbij aan
5 het (...) beginsel". Daarbij wordt verantwoordelijkheid op het laagst mogelijke niveau gelegd.
- 2 Volgens (...) -leider (...) maakt "dit kabinet de mensen bang" en stelt het de
10 economische situatie zwarter voor dan ze is. Zo is volgens (...) de arbeidsparticipatie onder ouderen in Nederland gestegen tot boven het Europees gemiddelde en is het aantal nieuwe WAO'ers aan het dalen.
15 "Maar het kabinet haalt de hele zaak weer overhoop, (...) en introduceert marktwerking door de WAO-premies met 10 miljard te verhogen." De (...) -fractie-voorzitter meent dat het dit kabinet
20 ontbreekt aan visie, leiderschap en eerlijk-

bron: NRC Handelsblad van 29 september 2004

heid (...) keert zich tegen plannen om een no-claimregeling in de zorg te introduceren, te bezuinigen op onderwijs en jeugdzorg.

- 3 Fractievoorzitter (...) constateert dat
25 "Nederland in rep en roer is, omdat het kabinet lijdt aan doofheid". Het kabinet "wentelt de noodzakelijke bezuinigingen af op de gewone man" en zet "het mes in de verzorgingsstaat". "Nederland heeft
30 behoefte aan een daadkrachtig politiek leiderschap; een leider die voor eenheid zorgt in plaats van verdeeldheid, oog heeft voor de werkelijke problemen in deze samenleving en oprecht luistert naar en
35 rekening houdt met de wensen van zijn onderdanen", zei (...). Daar ontbreekt het dit kabinet allemaal aan, vindt hij. Dit kabinet lijdt volgens (...) aan "soevereine min-
40 achtiging" ten opzichte van de mensen in de samenleving.

tekst 5

Balkenende moet crisis aanpakken

KONINGIN ZOU BEMIDDELING STEUNEN

- Prominente CDA'ers oefenen grote druk uit op premier Balkenende om in te grijpen in het oplopende conflict met de vakbeweging. De premier zou SER-voorzitter Herman
5 Wijffels moeten inzetten als bemiddelaar.

bron: Leids Dagblad van 9 oktober 2004

Hij zou van de regeringsleider een zwaar mandaat moeten krijgen namens het kabinet op te treden. De koningin steunt dit plan op de achtergrond, zo beweren betrouwbare
10 bronnen in Den Haag.

Opgave 2 Politieke besluitvorming: de toekomst van de Europese Unie

tekst 6

Mijn stelling is dat de burgers het integratieproces alleen dan zullen blijven steunen, indien zij volwaardig partij zijn bij een Europees 'contrat social' (...) Dit contract tussen overheid en burger dreigt in het Europese bestel een eenzijdig karakter te krijgen. Er is weliswaar een Europees Parlement, maar de Europese burger heeft kennelijk toch het gevoel onvoldoende te zijn betrokken bij hetgeen hem vanuit Brussel wordt opgelegd.

(...) Het is zorgelijk te constateren dat veel Europese burgers uit met name landen die reeds langer deel van de Unie uitmaken, in toenemende mate lauw, ja zelfs sceptisch reageren op Europa, op Brussel. Sommigen zijn zelfs verontrust over de recente uitbreiding van Europa, vinden die, geheel ten onrechte, bedreigend. Ik meen dat al deze reflexen terug zijn te voeren op een algemeen gevoel van onbehagen in Europa onder de mensen. Een gevoel van onbehagen over wat zij zien als een dreigend verlies van hun nationale identiteit, over een Europese Unie die steeds directer in het dagelijks leven ingrijpt, zonder dat men precies begrijpt hoe de besluiten tot stand komen en zonder dat men het gevoel heeft daar enige invloed op te kunnen uitoefenen.

De drie pijlers van het 'contrat social' zou men kunnen typeren als democratische rechtsstaat, zelfbeperking en daadkracht. (...) Bij de zelfbeperking van de EU vervullen de lidstaten een belangrijke rol.

(Zelfbeperking) Ik noem hier bewust de lidstaten, dames en heren, omdat de nationale overheid als intermediair tussen de burger en de Unie in het 'Europees maatschappelijk contract' een belangrijke functie vervult. De EU is immers een unie van nationale lidstaten. Laten we dat nooit vergeten. Om die reden zou ik dan ook het voorstel willen doen om in de toekomst niet alleen bepaalde beleidsterreinen te reserveren voor het nationale niveau, maar ook via een proces van zelfreflectie te onderzoeken of sommige beleidsterreinen niet beter van het Europese niveau zouden kunnen worden teruggeheveld naar het nationale niveau. (...)

(Daadkracht) Tegelijkertijd vragen de

bron: speech van minister Bot, minister van Buitenlandse Zaken; de website van het ministerie van Buitenlandse Zaken, juli 2004

burgers op andere terreinen juist om meer Europa. Dat lijkt een paradox maar hoeft dat niet te zijn. De burgers verlangen - de Eurobarometers bevestigen dat beeld - naar een daadkrachtige Europese Unie, een Unie die veiligheid garandeert, welvaart en werkgelegenheid genereert en mensen inspireert. (...)

In het 'Europees maatschappelijk contract' vormen het Europees Parlement, de nationale parlementen en het Europese Hof mijns inziens onmisbare schakels voor het medebestemmingsrecht van de burger, terwijl we zouden kunnen nadenken over de mogelijkheden van een referendum.

(Europees Parlement) Laten wij eerst eens kijken naar de rol die het Europees Parlement (EP) vervult en zou kunnen vervullen.

De parlementsleden worden direct gekozen door de burger en zijn verantwoordelijk voor de democratische controle op het beleid van de Commissie en de Raad van Ministers. De bevoegdheden van het EP zijn bij ieder verdrag uitgebreid. Het Europees Parlement bezit daadwerkelijk macht. Wie twijfelt daar nog aan?

Nog altijd veel mensen, blijkbaar. Want de opkomst bij Europese verkiezingen blijft laag. Het Europees Parlement kampt met een geloofwaardigheidsprobleem en dat ondermijnt de legitimiteit van het Parlement, en daarmee van de Europese wetgeving. Het EP is voor de burger nog niet het herkenbare ijkpunt dat vertrouwen inboezemt. Het ziet er ook niet naar uit dat daarin op korte termijn verandering zal optreden.

Om de legitimiteit van het Europees Parlement te versterken, moeten wij de komende jaren vooral de zichtbaarheid van het Parlement vergroten. Het Parlement moet meer in de samenleving staan, veel beter laten zien hoe de democratische controle in de praktijk functioneert. (...)

(Europees referendum) Er zijn mensen die van mening zijn dat de EU daarnaast ook een Europees referendum nodig heeft. (...) Het lijkt mij verstandig voor essentiële verdragswijzigingen of andere voor de burger ingrijpende maatregelen de optie van een Europees referendum open te houden. (...)

Opgave 3 Massamedia: oorlog tussen pers en politiek

tekst 7

Oorlog tussen pers en politiek

Steeds luider klinkt de kritiek op de pers. Bestuurders overtreffen elkaar met harde uitspraken over het papegaaierende mediacircus, dat weigert zich aan enige controle te onderwerpen. Een rondgang langs hoofdredacteurs en bestuurders leidt tot een verontrustende conclusie: nooit was het wantrouwen tussen pers en politiek zo groot.
Door Gerard van Westerloo

- 1 Ja, er wringt iets in de omgang tussen de Nederlandse pers en het Nederlandse openbaar bestuur. Iets dat verder gaat dan de scepsis die de overheid het vrije woord van nature toedraagt. En iets dat, vice versa, verder gaat dan het gezonde wantrouwen waarmee de vrije pers muskiet sedert de jongste dag de al dan niet gekozen bestuurder bejegt.
- 10 Volgens de koningin regeert in de Nederlandse pers de leugen. Volgens minister van Justitie P.H. Donner leveren de weinige persorganen die nog wel naar kwaliteit streven een achterhoedegevecht.
- 15 'Bij iedere andere tak van bedrijvigheid', zei hij bij het jubileum van de Nederlandse journalistenvereniging, 'zou de wetgever allang hebben ingegrepen.'
(...). Dat is de ene kant, de kant van de overheid.
- 20
- 2 Aan de andere kant, die van de journalisten, is er aan verontruste bewoordingen evenmin gebrek.
'Ik vind', zegt Maria Henneman, tot september hoofdredacteur van *Netwerk*, 'dat de overheid een gevaarlijke paternalistische houding aanneemt tegenover de journalistiek. Ze houden niet van brutale journalisten. Als wij op een ongelegen ogenblik een vervelende vraag stellen, zijn ze al beledigd. Het is altijd onjuist wat wij opschrijven of uitzenden, het deugt niet, het is te cynisch of we hebben hun boodschap niet begrepen. Ze willen dat wij hun verlengde microfoon zijn.'
(...)
'De overheid', zegt Rimmer Mulder, hoofdredacteur van de *Leeuwarder Courant* ten slotte, 'ziet de pers steeds meer als lastig, als een risicofactor. Voor een onafhankelijke kijk is er weinig respect meer. Aan alles wat ze doet plakt de overheid liever haar eigen communicatiepakket vast. Dat eindigt in een afschuwelijke maatschappij. Big Brother komt naderbij: één grote centrale die voor ons allemaal bepaalt wat we wel en niet mogen weten en hoe we daarover moeten denken. Zoals de overheid nu met de pers en met de informatie omgaat, ja, dat vind ik antidemocratisch.'
- 50
- 3 Kortom: wat is er anno 2004 aan de hand in het verkeer tussen pers en overheid? Met welke al dan niet verdraaide blik kijken de bedienaren van het vrije woord tegen de overheid aan die zelf vindt dat ze het beste met ons voor heeft? En met welk al dan niet verdiend *dédain* [minachting] kijken de bedienaren van het openbaar bestuur neer op de pers die zich in hun ogen *en masse* heeft overgegeven aan halve waarheden, hele leugens, hypes, roddel, sensatiezucht, nieuwsjagerij en georganiseerd beschadigingswerk aan zuurverdiende reputaties?
- 60
- 4 Zorgelijke kwestie. In zijn Groningse stadhuis spreek ik met burgemeester Jacques Wallage, hoofdauteur van een rapport dat de aanbeveling doet om jaarlijks een half miljard méér uit te geven aan de eigen overheidsvoorlichting teneinde tegenwicht te bieden aan de tekortkomingen van de vrije pers. Hij heeft zich terdege op het gesprek voorbereid. Het gaat, vindt hij, om een hoogst belangrijke en zorgelijke kwestie: het feit dat wat er in het kabinet of in zijn eigen college van burgemeester en wethouders wordt besproken minder betekenis heeft gekregen, terwijl de weerslag daarvan in de publiciteit de eigenlijke realiteit is geworden. In zijn Haagse jaren, zegt hij, heeft hij gemerkt dat
- 65
70
75
80

je als minister of staatssecretaris heel intensief met heel serieuze vraagstukken bezig kunt zijn, maar dat de publiciteit er dan plotseling een hele andere kant mee op gaat. Zijn bestuur moet moeilijke keuzes maken vanwege de nieuwe wetgeving rond de sociale zekerheid: subsidies aan arme mensen afschaffen of ophouden mensen aan het werk te helpen? 'Een duivels dilemma. Heeft de pers geen belangstelling voor.' Lelijke bezuinigingen voor gehandicapten die het bestuur inhoudelijk nauwkeurig moet afwegen? 'Heel moeilijk. Heeft de pers geen boodschap aan.'

95 Zo bepaalt de pers, impliceert hij, wat wél belangrijk is en wat niet. 'Aan moeilijke vragen komt de pers niet toe, maar voor een vraagstuk als 'Het Wilhelmus is van mij'

100 ruimen ook de betere kranten twee hele pagina's in!

5 De moderne overheid vertrouwt de vrije pers niet meer en de pers heeft geen vertrouwen meer in de eigen overheid. Het kan er niet aan liggen dat de

105 hoofdredacteuren die ik spreek de pers en al haar uitingen blindelings voor heilig en onfeilbaar houden. Integendeel. De een, Folkert Jensma van *NRC Handelsblad*, zegt

110 dat hij geregeld bevangen wordt door 'een enorme gêne als ik zie wat mijn beroepsgenoten zoal plegen te doen. Onbekommerd denken: wat een mooi beroep heb ik toch, is er zelden meer bij.

115 Journalisten lopen vaak als kippen zonder kop achter elkaar aan. Er is in ons vak een behoorlijke achterstand in discipline.'

bron: naar maandblad *M*, *NRC Handelsblad* van 4 en 5 september 2004 (verkort en bewerkt)

tekst 8

Oorlog tussen pers en politiek?

Laat ze maar eens naar zichzelf kijken!

De politici klagen dat de pers het allemaal niet snapt. En de journalist vindt dat de persvrijheid te veel in het geding raakt. Maar als politiek en media gewoon eens hun eigen kwaliteit verbeteren, kunnen de verwijten over en weer voortaan achterwege blijven, meent Ton Planken.

Petje af voor het gedegen artikel van Gerard van Westerloo 'Oorlog tussen pers en politiek' in het maandblad *M* van *NRC Handelsblad* van 4 september. Wat me

5 echter opviel aan het stuk, is dat degenen die aan het woord komen, maar weinig wezenlijks aan oplossingen voorstellen. Als we onderzoeken welke processen en mechanismen veroorzaakt hebben dat de

10 huidige situatie kon ontstaan, hebben we misschien aanknopingspunten voor verbetering. Ze komen hier op neer [Slechts twee van de vijf punten die Planken heeft beschreven, zijn hier weergegeven.]:

15 Commercialisering

Ten tweede heeft de intrede van de commerciële televisie een sterk negatieve uitwerking op de publieke omroep en zelfs op de kranten. Commercialisering trekt alles

20 scheef.

Ten slotte moet [de politiek] ook niet van 'de pers' praten. *NRC Handelsblad* is bepaald niet *Nieuwe Revu*, en *Zembla* is zeker niet de ranzige Heleen van Rooijen.

25 Als de majesteit zich opwindt over de roddelbladen, bedoelt zij niet dat alle media door de leugen worden geregeerd.

bron: Ton Planken in *NRC Handelsblad* van 7 september 2004; Ton Planken werkte voor o.a. de *Volkskrant* en *NOS-Televisie*. Hij is nu communicatieadviseur voor overheid en bedrijfsleven.

Opgave 4 Mens en werk: veranderingen op de arbeidsmarkt

tekst 9

Volgens de auteurs van het boek 'Weg van het overleg?' komen de nationale overheid en de sociale partners steeds verder af te staan van de maatschappelijke

- 5 *ontwikkelingen in de bedrijfstakken en ondernemingen. Zij nemen een aantal ontwikkelingen waar aan de vraag- en aanbodzijde van de arbeidsmarkt, waar sociale partners en overheid niet direct een*
10 *antwoord op hebben.*

Aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt is een belangrijke verschuiving waar te nemen als gevolg van de neergang van de industriële werkgelegenheid en de opkomst
15 van de dienstensector, waarin gedurende de jaren negentig meer dan een miljoen nieuwe banen zijn gecreëerd. Deze ontwikkeling wordt in belangrijke mate gedreven door
20 nieuwe technologie die industriële arbeid heeft vervangen door machines en een wereldomspannende dienstverlening heeft mogelijk gemaakt.

Als gevolg van de nieuwe toepassings-
25 mogelijkheden van informatietechnologie en de ontwikkeling van managementdenken lijken bedrijfsorganisaties zich in een voortdurend proces van verandering te bevinden. (...) Vooral in Brits onderzoek wordt de opkomst van nieuwe atypische en
30 flexibele vormen van arbeidsverhoudingen aangetoond, waarbij auteurs opmerken dat de invoering van nieuwe technologie samengaat met grotere verschillen in scholing, inkomen, arbeidsvoorwaarden,
35 sociale zekerheid en medezeggenschapsrechten. (...)

naar: Marc van der Meer e.a., Weg van het overleg? Twintig jaar na Wassenaar: naar nieuwe verhoudingen in het Nederlandse model, Amsterdam, 2003

De meest belangrijke ontwikkeling aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt is waarschijnlijk dat de functiestructuur verandert.

- 40 Paul de Beer (2001) concludeert dat de functiestructuur gemiddeld op een hoger niveau komt. Het aantal wetenschappelijke en hogere functies neemt toe en het aantal lagere middenfuncties daalt, hoewel de
45 omvang van het laagste functieniveau gelijk is gebleven. In de loop van de laatste 25 jaar is het aandeel werkenden met eentonig werk wel afgenomen en hebben werknemers gemiddeld ook meer autonomie verkregen
50 bij de uitvoering van werkzaamheden. Op andere aspecten zijn de kwaliteit van de arbeid en ontplooiingsmogelijkheden niet of minder veranderd; bovendien zijn nieuwe risico's ontstaan, hebben veel mensen te
55 maken met slechte arbeidsomstandigheden, en is gemiddeld genomen het werktempo gestegen. (...)

- Ook aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt doen zich de laatste jaren belangrijke
60 verschuivingen voor. (...) Vooral vrouwen in de leeftijd van 25-49 jaar en Surinamers, Antillianen en Arubanen hebben van de werkgelegenheidsgroei in de tweede helft van de jaren negentig geprofiteerd (...).
65 De sterke stijging van de arbeidsparticipatie onder vrouwen en de opkomst van het deeltijdwerk vormen de neerslag van de andere samenstelling van huishoudens. De traditionele kostwinnersgezinnen
70 verdwijnen en maken plaats voor het anderhalf-huishouden waar twee personen gemiddeld anderhalve arbeidsplaats bezetten en arbeid en zorgtaken combineren. (...)

Eindexamen maatschappijleer vwo 2006-I

havovwo.nl

tabel 1

Vergelijking van de arbeidssituatie van telewerkers en niet-telewerkers in vier 'telewerkberoepen' in Nederland, 2001

	telewerkers		niet-telewerkers	
Vrijheid in en bij taakuitoefening	%	aantal	%	aantal
1 kunnen zelf taakvolgorde kiezen of bepalen (% nee)	9	71	18	759
2 kunnen zelf werkmethode kiezen of bepalen (% nee)	9	71	15	757
3 kunnen zelf werktempo bepalen (% nee)	9	71	17	754
4 kunnen assistentie van collega's krijgen (% nee)	7	70	7	761
Leermogelijkheid				
5 zelf kwaliteitscontrole eigen werk uitvoeren (% nee)	1	70	13	751
Autonomie werktijden				
6 kunnen pauzetijden zelf bepalen (% nee)	33	69	44	763
7 kunnen werktijden zelf beïnvloeden (% nee)	28	71	45	762
Aansturing				
8 werktempo opgelegd door numerieke productie-targets (% ja)	19	70	12	749
Taaklast				
9 genoeg tijd om werk af te krijgen (% nee)	44	70	30	747
Gevolgen				
10 gemiddelde wekelijkse arbeidsduur (fulltimers)	uur	aantal	uur	aantal
11 gemiddelde aantal meer dan 10 uur per dag werken per maand (fulltimers)	7	49	3	430
	%		%	
12 stress (arbeidsgerelateerd) (% ja)	34	71	30	764

bron: K.O. Kraan en S. Dhondt, *Telewerk in de praktijk: Grenzen aan tijd en vrijheid?* Juni 2001 (data: European Foundation – Merllié & Paoli, 2001; bewerkt door TNO Arbeid); (tabel bewerkt en verkort)

Eindexamen maatschappijleer vwo 2006-I

havovwo.nl

tabel 2

Netto-arbeidsparticipatie, paren van 15-64 jaar, 1992-2003 (in absolute aantallen en procenten)

	1992	1995	2000	2003
met minderjarige kinderen (x 1000)	1604	1616	1664	1691
waarvan (%)				
voltijd-voltijd	5	5	6	6
voltijd-deeltijd	26	30	41	45
deeltijd-deeltijd	2	3	5	6
voltijd-niet werkend*	57	51	40	34
deeltijd-niet werkend*	4	4	3	4
geen werkenden*	7	7	5	4
zonder minderjarige kinderen (x 1000)	1753	1826	1857	1845
waarvan (%)				
voltijd-voltijd	23	21	23	21
voltijd-deeltijd	21	23	27	28
deeltijd-deeltijd	2	2	3	4
voltijd-niet werkend*	29	27	25	23
deeltijd-niet werkend*	6	7	7	8
geen werkenden*	20	20	16	16

* Niet werkend: geen baan of een baan van minder dan 12 uur per week

tabel 3

Netto-arbeidsparticipatie en arbeidsduur per week, paren van 15-64 jaar, 2003 (in absolute aantallen en procenten) Deze tabel bevat slechts een deel van de originele tabel.

	totaal		met minderjarige kinderen		zonder minderjarige kinderen	
	x 1000	%	x 1000	%	x 1000	%
totaal	3537	100	1691	100	1845	100
voltijd-voltijd: beiden 35 uur of meer per week	490	14	107	6	383	21
voltijd-deeltijd	1286	36	762	45	525	28
- man 35 uur of meer per week, partner 20- 34 uur per week	859	24	474	28	385	21
- man 35 uur of meer per week, partner 12- 19 uur per week	376	11	273	16	103	6
- vrouw 35 uur of meer per week, partner 20- 34 uur per week	45	1	13	1	33	2
- vrouw 35 uur of meer per week, partner 12- 19 uur per week	7	0	3	0	4	0

bron: CBS (Enquête beroepsbevolking '92-'03)

Opgave 1 Beroering over de hervormingsplannen kabinet-Balkenende II

Bij deze opgave horen de teksten 1 tot en met 5.

Inleiding

Het kabinet-Balkenende II (2003- ...) wil door ingrijpende maatregelen Nederland uit een langdurige slechte economische situatie halen en de gevolgen van vergrijzing het hoofd bieden. Het kabinet kwam in zijn Hoofdlijnenakkoord van mei 2003 onder meer met de volgende hervormingsplannen:

- Stoppen met werken vóór 65 jaar wordt fiscaal onaantrekkelijk gemaakt;
- Invoeren van een individuele levensloopregeling;
- Aanscherpen Werkloosheidswet en WAO;
- Afdwingen dat CAO-lonen niet of nauwelijks stijgen;
- Meer marktwerking in de zorg.

Deze plannen stuitten op fel verzet. Overleg met de sociale partners resulteerde (na een voorlopig akkoord in oktober 2003) uiteindelijk in een ongekend heftig conflict tussen kabinet en vakbeweging. Breekpunt voor het kabinet was de vakbondseis om vast te houden aan (het verplichte karakter van) een collectieve prepensioenregeling.

Bovendien had het kabinet besloten tot een herziening van het WAO-stelsel dat voor de vakbeweging op pijnlijke wijze af bleek te wijken van een eerder SER-advies over de WAO.

- 2p 1 Welke twee rollen van de overheid in het sociaal-economisch proces herken je in bovenstaande inleiding over het kabinet-Balkenende II? Licht je antwoord toe.

Zie laatste zin van de inleiding.

- 4p 2 Waarom is het voor de vakbeweging pijnlijk wanneer het kabinet een SER-advies niet overneemt?
Verklaar deze reactie van de vakbeweging zowel vanuit de samenstelling als de taak van de SER.

Christen-democraten en liberalen zijn ieder vanuit een verschillend uitgangspunt voorstander van de terugtrekkende overheid.

- 4p 3 Leg uit welk ideologisch uitgangspunt zowel liberalen als christen-democraten hanteren bij een 'terugtrekkende overheid'.

Lees tekst 1 en 2.

Hoewel er grote tegenstand is in de maatschappij, zet het kabinet-Balkenende II zijn plannen door en 'regeert desnoods vanuit de loopgraaf'. (Zie de regels 31-32 van tekst 2) Ondanks dit beeld van de journalist houdt het kabinet zich aan de spelregels van de parlementaire regeringsvorm.

- 2p 4 Leg met behulp van een gegeven uit tekst 2 uit dat het optreden van het kabinet *niet* in strijd is met kenmerken van de Nederlandse parlementaire regeringsvorm.

Volgens de teksten 1 en 2 lijkt het kabinet het verzet van de vakbeweging onderschat te hebben. Ook nogal wat politieke commentatoren bleken tot die tijd (Prinsjesdag september 2004) de kracht van de vakbeweging aanvankelijk niet erg serieus te nemen. Er is de laatste jaren regelmatig discussie over de macht van de vakbeweging. Zo wordt de vraag gesteld of de afnemende betekenis van de vakbeweging mede een gevolg is van de individualisering van de samenleving.

- 3p 5 Geef commentaar op de volgende stelling: Individualisering draagt bij tot een verzwakking van de positie van de vakbeweging in het sociaal-economisch krachtenveld.

Eindexamen maatschappijleer vwo 2006-I

De debatten tijdens de Algemene Beschouwingen (september 2004) waren voor de oppositie en de coalitie ook een voorbereiding op de door de vakcentrales aangekondigde landelijke actiedag op 2 oktober 2004.

Lees tekst 3.

De gezamenlijke oppositiepartijen traden met uitzondering van de SGP op als één blok. Dit gezamenlijk optreden komt weinig voor en is opmerkelijk te noemen, gezien het feit dat deze partijen moeilijk onder één gemeenschappelijke politieke noemer zijn onder te brengen.

- 2p **6** Geef aan dat PvdA, GroenLinks, SP, LPF en ChristenUnie niet onder één gemeenschappelijke politieke noemer zijn onder te brengen.

Lees tekst 4.

De drie fragmenten van tekst 4 zijn van woordvoerders van drie Tweede-Kamerfracties. De teksten zijn uitgesproken tijdens de Algemene Beschouwingen van 28 september 2004. De woordvoerders die hier worden geciteerd, zijn – in alfabetische volgorde – van CDA, LPF en PvdA.

- 1p **7** Welk fragment hoort bij de LPF? Licht je keuze toe door een kenmerkend standpunt of uitgangspunt van die partij te noemen.

Lees tekst 5.

De koningin zou “volgens betrouwbare bronnen” op de achtergrond een rol spelen.

- 2p **8** Treedt de koningin hiermee buiten haar staatsrechtelijke bevoegdheden? Licht je antwoord toe.

Lees de regels 45 tot en met 52 van tekst 1.

In november 2004 bereikten werknemers, werkgevers en kabinet een onderhandelingsresultaat waarmee de vakbeweging meer van haar eisen binnenhaalde dan op basis van de oorspronkelijke kabinetsplannen te verwachten viel.

- 4p **9** Welke factoren hebben de kansen op succes voor de vakcentrales beïnvloed? Geef twee voor de vakcentrales gunstige factoren. Geef ook twee ongunstige factoren. Leid deze factoren af uit de inleiding en de teksten 1 tot en met 5 van deze opgave.

Deze opgave over de hervormingsplannen van het kabinet-Balkenende II illustreert hoe en onder welke politieke machtsverhoudingen een sociaal akkoord in november 2004 tot stand kwam. Er zijn verschillende visies te onderscheiden met betrekking tot de vraag hoe politieke macht in Nederland verdeeld is.

- 2p **10** Met welke visie zou jij de uiteindelijk bereikte overeenstemming tussen de sociale partners en het kabinet het best kunnen verklaren? Licht je keuze toe.

Opgave 2 Politieke besluitvorming: de toekomst van de Europese Unie

Op 2 juni 2004 gaf minister van Buitenlandse Zaken Bot in een toespraak aan de Humboldt Universiteit in Berlijn zijn visie op de Europese Unie. Een deel van deze toespraak is opgenomen in het bronnenboekje.

Lees tekst 6.

Er zijn verschillende factoren die van invloed zijn op de politieke participatie van burgers in Nederland. Een voorbeeld van een dergelijke factor is politieke betrokkenheid of interesse. De lage opkomst bij Europese verkiezingen is een indicatie voor een laag niveau van electorale Europese participatie (regels 78-80). In tekst 6 staan diverse zinsneden die verwijzen naar verschillende factoren die verantwoordelijk zijn voor dit lage niveau van electorale participatie.

- 2p **11** Noem twee andere factoren dan gebrek aan politieke betrokkenheid die bijdragen aan het lage niveau van electorale Europese participatie. Illustreer elke factor met een citaat uit tekst 6.

Zie de regels 35-50 van tekst 6.

In deze regels geeft minister Bot (CDA) een visie weer die voor wat betreft de Europese Unie niet exclusief is voor de Christen-democraten. In Nederlands perspectief wordt hier een visie weergegeven die van oudsher kenmerkend is voor de christen-democratie in Nederland.

- 2p **12** Welk van oorsprong christen-democratisch uitgangspunt herken je in deze regels? Licht je antwoord toe.

Als je de regels 67-88 van tekst 6 leest, is er volgens minister Bot geen sprake van een 'democratisch tekort' in Europa. De parlementsleden zijn verantwoordelijk voor de democratische controle op het beleid van de Europese Commissie en de Raad van Ministers. En "Het Europees Parlement bezit daadwerkelijk macht".

- 2p **13** Noem twee argumenten voor de stelling van minister Bot dat het Europees Parlement daadwerkelijk macht bezit.
- 2p **14** Noem twee argumenten voor de stelling dat er ondanks de groeiende macht van het Europees Parlement nog steeds sprake is van een zeker democratisch tekort in de Europese besluitvorming.

Minister Bot lijkt een voorzichtig voorstander van een Europees referendum over essentiële verdragswijzigingen (zie regels 96-102). Hoewel er nog geen Europees referendum is, beleefde Nederland op 1 juni 2005 wel een primeur met het houden van een nationaal referendum. In het najaar van 2004 heeft een meerderheid van de Tweede Kamer besloten een referendum te houden over het wel of niet aanvaarden van de Europese Grondwet. Op 1 juni stemde 64 procent van de stemmers tegen deze Grondwet. Hoewel het een raadgevend referendum betrof, hebben de politieke partijen van te voren verklaard zich aan de uitslag van dit referendum te houden.

Het houden van een dergelijk referendum telde voorstanders en tegenstanders. Argumenten als 'Het kost veel geld' en 'Referenda vertragen het besluitvormingsproces' speelden geen rol in de beslissing om een referendum te houden.

- 4p **15** Ben je zelf vóór of tegen een referendum over belangrijke politieke kwesties, zoals bijvoorbeeld het wel of niet aanvaarden van de Europese Grondwet? Schrijf een kort betoog waarin je een gemotiveerd antwoord geeft op de vraag. Verwerk daarin drie argumenten vóór en/of tegen het houden van een referendum. Voor een consistent betoog wordt één punt toegekend.

Opgave 3 Massamedia: oorlog tussen pers en politiek

Bij deze opgave horen de teksten 7 en 8.

Lees de vetgedrukte inleiding en de regels 1 tot en met 20 van tekst 7.

Minister van Justitie Donner klaagde over het gebrek aan kwaliteit bij de pers. "Bij iedere andere tak van bedrijvigheid zou de wetgever allang hebben ingegrepen." (regels 15-18) De wetgever grijpt niet in omdat dit in strijd zou zijn met één van de grondwettelijke rechten van Nederland.

- 3p **16** Welk grondrecht wordt hier bedoeld? Leg uit wat dit grondrecht inhoudt en welke grenzen in de Grondwet aan dit grondrecht gesteld zijn.

Eindexamen maatschappijleer vwo 2006-I

Lees alinea 2, de regels 21 tot en met 50 van tekst 7.

In alinea 2 uiten journalisten kritiek op de houding van de overheid tegenover de journalistiek. Rimmer Mulder van de *Leeuwarder Courant* noemt die houding zelfs antidemocratisch (regel 50). Massamedia waaronder kranten, radio en televisie vervullen een aantal politiek-maatschappelijke functies. Enkele daarvan zijn van bijzonder belang in een democratie, bijvoorbeeld de informatiefunctie. Uit alinea 2 zou je kunnen concluderen dat volgens de journalisten die aan het woord komen, de overheid het de journalisten moeilijk maakt om functies die van belang zijn voor het functioneren van de democratie naar behoren te vervullen.

- 4p **17** Welke twee functies die de massamedia hebben voor de democratie staan volgens deze journalisten onder druk? *Noem andere functies dan de informatiefunctie.*
Leg per functie uit wat maakt dat die functie onder druk staat.
Doe dit aan de hand van uitspraken uit de tweede alinea (regels 21-50).

Lees alinea 3, regels 51 tot en met 64.

- 3p **18** Noem drie journalistieke normen of regels die zouden moeten voorkomen dat de pers zich 'overgeeft aan halve waarheden, hele leugens, sensatiezucht etc.'

Lees alinea 4, regels 65 tot en met 101.

Jacques Wallage, burgemeester van Groningen, is kritisch over de rol van de pers.

- 3p **19** Welke theorie over de invloed van de media herken je in alinea 4? Leg deze theorie uit en geef daarbij een citaat uit alinea 4.

Lees alinea 5, regels 102 tot en met 117.

- 2p **20** Op welk verschijnsel in de journalistiek heeft Folkert Jensma van *NRC Handelsblad* kritiek?
Kies uit de volgende begrippen: framing, hypes, verschraling, infotainment.
Geef de betekenis van het door jou gekozen begrip.

De vragen 21 tot en met 24 hebben betrekking op tekst 8 in het bronnenboekje.

Lees tekst 8.

In het punt 'Commercialisering' bekritiseert Planken de negatieve invloed van de komst van commerciële televisie op de publieke omroep en de kranten.

- 2p **21** Welke invloed kan commercialisering hebben op de programmering van *de publieke omroep*? Geef twee voorbeelden.

Het Commissariaat voor de Media ziet toe op de naleving van regels en voorschriften door de publieke omroep.

- 2p **22** Op welke regels of voorschriften uit de Mediawet ziet het Commissariaat voor de Media toe? Noem twee voorbeelden van die regels en licht elk voorbeeld toe.

Planken stipt aan dat de komst van commerciële zenders ook een negatieve uitwerking heeft gehad op kranten.

- 1p **23** Noem een negatief gevolg van commerciële tv-zenders voor de financiële positie van kranten.

In het laatste punt roept Planken de politiek op om 'de pers' niet op één hoop te gooien. Met betrekking tot de dagbladpers worden vaak twee categorieën van landelijke dagbladen onderscheiden.

- 2p **24** Tot welke categorie wordt *NRC Handelsblad* gerekend? Noem ook de andere categorie en geef een voorbeeld van een dagblad dat tot deze categorie wordt gerekend.

Het debat over de kwaliteit van de pers werd in *NRC Handelsblad* op 17 september gesloten met een artikel van Piet Hagen, getiteld: 'Debat over pers weinig feitelijk'. Hij sprak daarin ook over het artikel 'Oorlog tussen pers en politiek' van Gerard van Westerloo (tekst 7 is een sterk verkort en bewerkt deel van het volledige artikel) en concludeerde: "Het leverde interessante discussiestof op voor de opiniepagina. Jammer alleen dat de feitelijke onderbouwing zo mager was."

Stel dat het artikel van Van Westerloo ('gedegen' volgens Planken) in een wetenschappelijk tijdschrift had gestaan. Daar gelden andere maatstaven dan in de journalistiek. In een wetenschappelijk tijdschrift dient de kwaliteit van de pers te worden beoordeeld naar de maatstaven van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Men kan dan bijvoorbeeld een vraag stellen naar de generaliseerbaarheid van de gedane uitspraken.

- 2p 25 Formuleer twee kritische (onderzoeks)vragen die betrekking hebben op de generaliseerbaarheid van uitspraken die genoemd worden in de vetgedrukte inleiding en in de regels 1 tot en met 20 van tekst 7.

Opgave 4 Mens en werk: veranderingen op de arbeidsmarkt

Bij deze opgave horen tekst 9 en de tabellen 1 tot en met 3 uit het bronnenboekje.

In 2003 publiceerden economen van de Universiteit van Amsterdam een boek onder de titel *Weg van het overleg?*. Tekst 9 is een samenvatting van een deel van dit boek. In deze tekst geven de auteurs een aantal veranderingen op de arbeidsmarkt weer.

Lees de regels 1-22 van tekst 9.

- 1p 26 Hoe wordt een samenleving genoemd waarin veel mensen in de dienstensector werken en relatief weinig mensen in de industriële sector?
- 2p 27 Leg uit welke van onderstaande ontwikkelingen van toepassing is op de regels 11 tot en met 22 van tekst 9.
- Kies uit één van de volgende ontwikkelingen:
- ontstaan van conjuncturele werkloosheid
 - toename van de sociale ongelijkheid
 - veranderingen binnen de arbeidsverhoudingen
 - veranderde maatschappelijke arbeidsverdeling

Lees de regels 23-28 van tekst 9.

Nieuwe toepassingsmogelijkheden van informatietechnologie kunnen leiden tot centralisatie of decentralisatie in de arbeidsorganisatie.

- 4p 28 Leg uit dat beide gevolgen van informatietechnologie – centralisatie en decentralisatie in de arbeidsorganisatie – mogelijk zijn.

Lees de regels 28-36 van tekst 9.

De invoering van nieuwe technologie gaat volgens de auteurs samen met 'grotere verschillen in scholing, inkomen, arbeidsvoorwaarden, sociale zekerheid en medezeggenschapsrechten'.

- 4p 29 Leg uit hoe de invoering van nieuwe technologie kan leiden tot grotere verschillen in inkomen. Betrek in je uitleg de invloed van nieuwe technologieën op zowel de boven- als op de onderkant van het loongebouw / de lonen.

Lees de regels 37-57 van tekst 9.

Hoe mensen de kwaliteit van hun werk ervaren, hangt af van factoren op het gebied van arbeidsomstandigheden, arbeidsinhoud en arbeidsvoorwaarden.

- 2p 30 Welke drie factoren op het gebied van *arbeidsinhoud* herken je in deze regels?

Eindexamen maatschappijleer vwo 2006-I

Zie tabel 1.

In de afgelopen jaren is het aantal telewerkers toegenomen. Telewerken is een vorm van arbeid die op afstand van werk- of opdrachtgever wordt uitgevoerd met behulp van informatie- en communicatietechnologie (De Vries & Wijers, 1998).

- 2p **31** Zijn telewerkers volgens de gegevens in tabel 1 beter af dan niet-telewerkers of is dit niet het geval? Gebruik twee gegevens uit tabel 1 die je antwoord ondersteunen.

Lees de regels 58-73 van tekst 9.

De auteurs constateren een toename van de arbeidsparticipatie van vrouwen: het traditionele kostwinnersgezin maakt plaats voor het anderhalf-huishouden waar twee personen gemiddeld anderhalve arbeidsplaats bezetten en arbeid en zorgtaken combineren (regels 69-73).

Stel dat je onderzoek wilt doen naar verklaringen van deze ontwikkeling. Je maakt daarbij gebruik van de benaderingswijzen van maatschappijleer. De vergelijkende benaderingswijze laat je in je onderzoek buiten beschouwing.

- 4p **32** Noem de drie benaderingswijzen en formuleer bij elk van deze drie benaderingswijzen een onderzoeksvraag. De antwoorden op de drie onderzoeksvragen moeten meer inzicht geven in de oorzaken van de opkomst van anderhalf-huishoudens waar twee personen gemiddeld anderhalve arbeidsplaats bezetten en arbeid en zorgtaken combineren.

Zie de regels 58-73 van tekst 9 en zie de tabellen 2 en 3.

- 4p **33** Is met de komst van het anderhalf-huishouden het emancipatiebeleid van de overheid grotendeels geslaagd? Beargumenteer je antwoord door een kenmerk van het emancipatiebeleid te noemen en gegevens uit tabel 2 en/of tabel 3 te gebruiken.